

gondolatközlő eszköz milyen csodálatos valami, és hogy ezzel törődni kell. És minden magyar embernek törekednie kellene a köznapi életben is a helyes és szabatos önkifejezésre. Ezt talán lehetne még jobban tudatosítani.”¹¹

Röviden összefoglalva életútjának, tudományos munkásságának a mostani és az utánunk jövő nemzedékek számára irányjelzéstől szolgáló, figyelembe vehető és veendő eredményeit, tanulságait, a következőket állapíthatom meg. Nyíri Antal tudományos öröksége maradandó, becses értéket képvisel a magyar nyelvtudományban, éppen ezért kötelezettséget is jelent nekünk, utódoknak: sok mindenben folytatni lehetne, kellene mindazt, amit ránk hagyott, mégpedig akkor is, ha ez sok-sok aprómunkát, filológiai pontosságot, töretlen hitet kíván. Ha mi is értékeset, maradandót szeretnénk alkotni, ha anyanyelvünk jövőjéért – az oktatásban és a kutatásban egyaránt – hasznosat, fontosat akarunk tenni, a nagy elődök nyomdokain is haladnunk kell. Így pl. a nyelvtörténet különböző forrásainak (különösen a nyelvemlékeknek) az alapos ismerete nélkül a magyar szakos hallgatók oktatása, képzése ma is elképzelhetetlen, s később is az lesz. S mivel pedig a nyelvtörténet számára például a nyelvjáráások is alapvető forrásul szolgálnak, ezek sajtóságainak megismerése is óhatatlanul szükséges és fontos. Nyíri professzor úr kutatói és oktatói tevékenysége nemcsak ebben tekinthető mintának, hanem emellett más tudományterületek (például a néprajz, a helytörténet és a finnugor nyelvészet) eredményeinek felhasználásában is, ahogy erről például a *Szófejtések és nyelvtörténeti tanulmányok* című kötet is tanúskodik.¹²

A kiváló tanárok és jeles tudósok hatása, szerepe mindig maradandó értékű. Nyíri Antal professzor úrról, akik őt ismertük, ezt bátran, meggyőződéssel állíthatjuk. Számomra – hiszem, hogy tanítványai közül még nagyon-nagyon sokaknak – örökké feledhetetlenek maradnak nyelvtörténeti előadásai, szemináriumai, amelyeken tudásának kincsesládájából, gazdag ismeretanyagából máig sokat meríthetnek mindazok, akik még most is katedrán állnak, vagy éppen valamely cikk, tanulmány megírásán munkálkodnak. Ily módon vihetik, örökíthetik tovább a tőle kapott tudást s még többet is: a tanári és tudósi példaadást, a szerénységet; a nevelésben a tanítvány, az ember tiszteletét, a kutatásban az adatokon nyugvó érvelést, a tudományos előzmények ismeretét és azoknak alkotó továbbfejlesztésére irányuló törekvést, igényét. Tanári és tudósi példaadása így él, így élhet bennünk, oktatómunkánkban és kutatásainkban is tovább.

Szabó József

Kiűzetésünk szülőföldünkről, a Felvidékről

Az idén hatvan éve lesz, hogy el kellett hagynunk szülőföldünket, a Rév-Komárom melletti Kisizsát, mert Benesék magyaryűlő politikája így diktálta. Én akkor még alig múltam tíz éves, mégis mély, ki-törölhetetlen nyomot hagyott bennem ez az égbekiáltóan igazságtalan esemény.

A csehszlovák kormány egy 1946-ban hozott törvénnyel ugyan lehetővé tette, hogy mi, akik szerintük „szláv eredetű, de elmagyarosodott” polgárok vagyunk, visszatérhetünk „eredeti” nemzetiségünk-höz, ha reszlovakizálunk, azaz szlováknak valljuk magunkat. Édesapám azonban, mikor nálunk jártak az agitátorok, azt mondta nekik:

– Az igaz, hogy Tóthnak hívnak, de az a „h” betű a nevem végén azt jelenti, hogy magyar vagyok. Szlovák pedig soha nem voltam és nem is leszek.” Ezzel mi is rákerültünk a kitelepitendők listájára.

1946 októberében kézhez kaptunk egy Igazolványt, amit mindenki csak „Fehér-lapnak” hívott a színe után. Ez a kitelepitéssel kapcsolatos jogi helyzetünket taglalta. A magyar és csehszlovák kormány közötti megállapodás értelmében annyi felvidéki magyart kellett kijelölni az áttelepitésre, ahány magyarországi szlovák önszántából jelentkezik a cserére. (Több százezres jelentkezőre számítottak, azonban csalódnuk kellett: mindössze 95 421 szlovák élt ezzel a lehetőséggel, de több, mint 22 ezer ezek közül is meggondolta magát. Így a lakosságcsere keretében szülőföldjüket elhagyni kényszerülő ma-

¹¹ Sz. Bozóki Margit i. m. 1987. 28. old.

¹² Nyíri Antal: *Szófejtések és nyelvtörténeti tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette Szabó József és Szűcs Judit. Szeged 2004.

gyarok száma is 76 616-ra csökkent.) Érthető okokból inkább olyanok jelentkeztek "cseretelepesnek", akik nem rendelkeztek értékesebb ingatlannal, vagy teljesen nincstelenek voltak. Bizonyítja ezt többek között az a tény is, hogy míg a magyarok 109 295 kat. hold földet hagytak szülőföldjükön, addig a szlovákok ennek alig a harmadát Magyarországon.

1947. április végén levél érkezett hozzánk az áttelepítendő magyarok pozsonyi megbízottjától, amely azt tudatta velünk, hogy a csehszlovák hatóságok a lakosságcsere keretében az első 3461 család között telepítenek át bennünket Magyarországra. Egy héttel később pedig már a kitelepítés pontos dátumát is közölték, ami június 9-e volt.

Hamarosan szlovák hivatalnokok jelentek meg nálunk, és jegyzőkönyvet vettek fel az ott maradó ingatlanokról. Ezen még a kutat és a fákat is feltűntették, amik „eddigi lakóhelye államának kizárólagos birtokába mennek át.”

Nem volt mit tenni, akármilyen keservesen és fájó szívvel is, de hozzá kellett fogni a pakoláshoz. Június 8-ra már minden mozdítható ládába került, a férfiak még a szénát-szalmát is behálázták, mert azokat is szükségesnek tartották elvinni, hiszen ki tudja, hova kerülünk, mi vár ránk a nagy ismeretlenben? Elég baj, hogy a földeken levő zsendülő búzát, rozst, árpat és a még csak bokáig érő kukoricát ott kell hagyni. Azokat már majd más aratja le: bizonyára egy Békés megyéből érkező szlovák, mert úgy tudtuk, hogy ők jönnek a helyünkre. A szlovák házát, földjét meg majd mi kapjuk meg, föltéve, hogy van neki. Mert ha lenne, attól ő se szívesen válna meg.

Hétfőn (9-én) kora reggel már mindenki talpon volt a mindössze tizenöt házból álló Kisizsán. Rajtunk kívül ugyanis még négy családot telepítettek ki a Komáromhoz közel eső, akkor alakuló kis településről. (Két családot még az előző év őszén Szudétaföldre deportáltak.) Hat órákor megérkeztek az UNRA teherautók, hozzánk is betolattott egy nagy kocsit. Négy katona végezte a rakodást, nekünk hozzá se kellett volna nyúlni semmihez, de édesapám azért segédkezett, és irányította a rakodást, nehogy valami megsérüljön.

Estére megtelt a 67 marhavagonból álló szerelvény a komáromi vasútállomáson. Ekkor még egyszer fájdalmas búcsút vettünk a kilátogató rokonoktól, ismerősöktől, akik közül többen már ugyancsak megkapták a „Fehér-lapot”, csak még nem tudták, hogy rájuk mikor kerül a sor.

Érsekújvár–Párkány–Szob volt az útirány Magyarorszáig. Némelyik állomáson sokat várakoztatnak bennünket, ezért már hajnalodott, mire a határhoz értünk. Párkányon szlovák fegyveresek ellenőrizték a vagonokat, nézték meg az iratokat. Egyszer csak nagy lármát hallottunk a hátsó vagonok felől. Testvéreimmel gyorsan odafutottunk, hogy meggyőződjünk a kiabálás okáról. Mint kiderült, azért volt az ijedelem, mert valakik azt írták az utolsó vagonra az éj leple alatt jó nagy betűkkel: VONATTAL MEGYÜNK, PÁNCÉLOSSAL JÖVÜNK! Az egyenruhások ennek az írásnak az elkövetőit próbálták fülöncsípni, de nem jártak eredménnyel, így hát letörölték a feliratot és átengedték a szerelvényt a határon.

A szobi állomáson kaptunk egy halványzöld papirost, ami a *Felvidéki áttelepülők személyi lapja* címet viselte, és név, valamint születési dátum szerint a család minden tagja szerepelt rajta. Belül pedig – nem kis meglepetésünkre – célállomásként nem Békéscsaba, hanem Szakály-Högyész szerepelt. Voltak akik örömmel fogadták ezt a hírt, mert úgy tudták, hogy a szlovákokkal ellentétben a Dunántúlon élő svábok jó gazdák, ezáltal megfelelő értékű csere-ingatlant fogunk kapni. Másoknak viszont arról volt értesülésük, hogy a németeket nekünk kell kiüzni házaikból, ami még kegyetlenebb eljárás lenne, mint a saját kitelepítésünk, ezért vállalhatatlan részünkről.

Aztán mégsem Szakály-Högyészen, hanem a szintén Kapos-völgyi Keszőhidegkút-Gyöngyös állomáson állt meg velünk véglegesen a szerelvény. Onnan másnap ismét teherautók vittek bennünket a 12 kilométerre levő Diósberénybe, ahol azonban nem módos parasztporták vártak ránk, hanem kevés kivételtől eltekintve öreg, zsup- és nádfedeles házakat jelöltek ki részünkre, melyek sváb gazdáit akkor már Németországba deportálták. (Egy baturavaló holmit vihetek csak magunkkal.) Emiatt aztán az izsai és kisizsai gazdák zúgolódni kezdtek, és nyolc család (köztük szüleim is) át se vette a ház kulcsát. Az összes holmit az udvaron hagyva (amire édesapám vigyázott éjszakánként), mi egy előbb odatelepített izsai ismerősnek a pajtájában aludtunk két hétig.

A póruljárt gazdák panaszukkal a kitelepítést irányító megyei biztoshoz fordultak, aki megígérte, hogy intézkedni fog. Addig is azt ajánlotta, hogy költözzünk be ideiglenesen egy másik házba, hiszen nem lehet tudni, hogy mikor kerül sor panaszunk orvoslására. Mi ekkor egy olyan, viszonylag jó állapotban levő házba költöztünk, amelynek elejét készakarva döntötte ki kömüves gazdája, abban remény-

kedve, hogy így hátha békén hagyják őket – de tévedett szegény, mert ennek ellenére rájuk is sort kerítették.

A sváb kőművesnek nem volt földje (a kerten kívül), ezért aztán mi nem arathattunk az 1947-es esztendőben. Még szerencsénk volt, hogy maradt az előző évről pár zsák gabonánk, de ez még az ős végéig se tarthatott ki, nemhogy újig. Fogalmunk se volt, hogy miből fogunk élni egész télen, s ez nyomasztóan hatott a család hangulatára.

Augusztus közepe volt már, mikor értesítést kaptunk arról, hogy az illetékesek jogosnak találták kérésünket, ezért lehetővé tették, hogy három másik település közül válasszunk. Ezek: Csikóstóttós, Udvari és Budaörs voltak. Ez utóbbit nyomban elvetettük, mert egyikük szerint Budaörs határa „csupa kűszikla”, nem magyar parasztnak való hely hát. Így aztán páran a Dombóvár közelében levő Csikóstóttósra utaztak, míg édesapám két unokatestvérével a nem messze levő Udvariba kerékpározott. Végül – hosszas tanakodás után – úgy döntöttek, hogy a legeludogtabb helyen fekvő Udvarit választják, mert ott mutatkozott a legjobbnak a föld, és a házak is elfogadhatóbbak voltak, mint Diósberényben.

Új és véglegesnek tűnő lakóhelyünkre is teherautók vittek bennünket. Érkezésünk idején már sokféle náció verődött össze a mintegy 1200 lakosú községben. Az öt-hat helyről érkezett felvidéki kitelepítettek, a magyar és a még ott lévő német ajkú őslakosságon kívül jött a faluba Pozsony környékéről. 1946 telén, a befagyott Duna jegén átszökve, tizenegynéhány olyan nincstelen család, akik valamilyen úton-módon megtudták, hogy Tolnában könnyűszerrel beleülhetnek az elűzött svábság vagyonába. Mivel szinte kivétel nélkül beléptek az MKP-ba (kommunista pártba), rövidesen magukhoz ragadták a község irányítását: közülük került ki a bíró és a párttitkár. Hatalmukkal aztán gátlástalanul vissza is éltek. Mivel elsősorban rajtuk múltott, hogy melyik sváb család mikor kerül kitelepítésre, ha felélték a korábban elfoglalt házban található javakat, valamilyen ürüggyel – volksbundista volt, vagy ha nem, hát a háború előtt a községben működött polgári olvasókörmek volt a tagja – újabb német családokat üztek el, és vették birtokba ingatlanjaikat.

Kezetben a helybeliek egy kalap alá vették a Felvidékről jötteket, úgy tartották, hogy mindnyájan az ő vagyonukra pályáznak, ezért gyűlölettel néztek ránk. Az ellentétek csak azután oldódtak, amikor jobban megismertük egymást.

Mi Udvariban a kitelepítések elől egy közeli, magyarok által lakott faluba menekült Breitestein Jánosék házát és 12 hold földjét kaptuk meg, akik a terményeket magától értetődően akkor már learatták. A frissen érkezetteknek a határban jócskán szétszórt földeket a régi öregbíró (aki úgy ismerte a határt, mint a tenyerét) és két előljáró mutatta meg. Édesapám meglepetésére – hiszen akkor már rég elmúlt az aratás ideje – a Magyalos nevű határrészben még lábon állt a búza. Úgy tűnt, hogy ennek learatására már nem volt ideje előző gazdájának.

Szüleim megőrültek a nem várt ajándék gabonának, és elhatározták, hogy már másnap nekifognak az aratásnak. Mikor kora reggel kimentek, megrökönyödve látták, hogy valakik az éjszaka folyamán megelözték őket. Ráadásul nem csak learatták, de el is szállították a terményt. Ezért nyomban elmentek a község házára, ahol elmondták a történeteket a jegyzőnek és a bírónak. Mire az új bíró a következő választ adta:

– Ne csodálkozzanak ezen, hiszen sok éhes ember van a faluban. Legalább maguknak se lesz több.

Édesapámat erre a nyegle megjegyzésre elfutotta a pulykaméreg: – Az istenit, maguk annak örülnek, ha mind egyformán szegények leszünk? Nem azt tanítja a kommunizmus, hogy mindenkinek bőven legyen?

– Most még nem tartunk ott! Még nem jött el a bőség kora, azt előbb meg kell teremteni! – válaszolta a bíró. De a jegyző, aki már jól ismerte a botosinálta bíró viselt dolgait, édesapám pártjára állt.

– Ezek az emberek – mondta dühösen – otthon hagyták vagyonukat, földjeiken a gabonát, hát jogosan kapnak helyette. Maguk meg mit hagytak ott? A bolháikat, meg a tetveiket!

– Jegyző úr ezek szerint a kulákok pártján áll? Lesz még ennek következménye, ne féljen!

S mert szavatartó ember volt, a jegyzőnek hamarosan mennie kellett a faluból. Mi meg csak azért nem haltunk éhen, mert a kukorica abban az évben jól fizetett.

Tóth Dénes